

De competentieportfolio van de Vlaamse zelfstandige ondernemer: maatstaf voor de duurzaamheid van de ondernemersloopbaan

Penne, K., & Bourdeaudhui, R. (2015). *De competentieportfolio van de Vlaamse zelfstandige ondernemer. Een analyse op basis van gegevens uit de Vlaamse Werkbaarheidsmonitor 2007-2013*. (Rapport Stichting Innovatie en Arbeid april 2015). Brussel: Sociaal-Economische Raad van Vlaanderen.

Welke vaardigheden en competenties heeft een zelfstandige ondernemer nodig om een duurzame ondernemersloopbaan uit te bouwen? Een nieuwe analyse van de gegevens uit de databank van de Vlaamse Werkbaarheidsmonitor leert dat de competentieportfolio van de Vlaamse zelfstandige ondernemer enkele specifieke kenmerken vertoont inzake opleidingsniveau, bijscholing, leermogelijkheden en technische en managementcompetenties. Daarin ligt een duidelijke samenhang met de duurzaamheid van zijn of haar ondernemersloopbaan, waarvan we volgende zaken als indicators beschouwen: groei, financieel-economische perspectieven, motivatie, tevredenheid, en het zichzelf in staat achten om het huidige werk te doen tot aan het pensioen.

van de werkbaarheidsmeting van 2013, en waar relevant ook van vorige metingen.

De Vlaamse Werkbaarheidsmeting is een driejaarlijkse enquête bij een representatief staal van Vlaamse werknemers en zelfstandige ondernemers over werkbaar werk. Daarnaast peilt de bevraging naar een aantal andere werkaspecten. Deze enquête werd voor zelfstandige ondernemers reeds drie keer georganiseerd in respectievelijk 2007 (n = 2367), 2010 (n = 2239) en 2013 (n = 3776). Alle publicaties en informatie over de metho-

dologie van de werkbaarheidsmeting zijn beschikbaar op de website www.werkbaarwerk.be

Situering van het onderzoek

In dit rapport wordt ingezoomd op de resultaten van de Vlaamse Werkbaarheidsmonitor op het vlak van opleiding en competenties van zelfstandige ondernemers, onder de noemer 'de competentieportfolio van de zelfstandige ondernemer'. We maken hiervoor in hoofdzaak gebruik van de databank

Competentieportfolio

We gebruiken de term 'competentieportfolio' voor het geheel van vaardigheden en competenties die

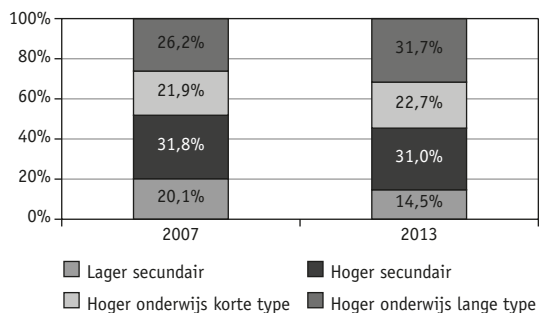
een zelfstandige ondernemer heeft of nodig heeft om zijn of haar functie uit te oefenen. De voorliggende analyse van de competentieportfolio van de zelfstandige ondernemers is gebaseerd op de vragen uit de Vlaamse Werkbaarheidsmonitor met betrekking tot opleiding en competenties. Ze peilen naar de volgende vijf aspecten:

- het hoogst behaalde getuigschrift of diploma (opleidingsniveau),
- het volgen van bijscholing in het voorbije jaar,
- de leermogelijkheden die het werk biedt,
- de ervaren competenties op technisch of vakinhoudelijk vlak,
- de ervaren competenties op vlak van management en bedrijfsbeheer.

We gaan in onze analyse na hoe deze competentieportfolio er voor de Vlaamse ondernemers anno 2013 uitziet en op welke wijze deze competentieportfolio samenhangt met een aantal kenmerken die we als indicators van een duurzame ondernemersloopbaan kunnen beschouwen: groei, financieel-economische perspectieven, motivatie, tevredenheid, zichzelf in staat achten om het huidig werk te doen tot aan het pensioen.

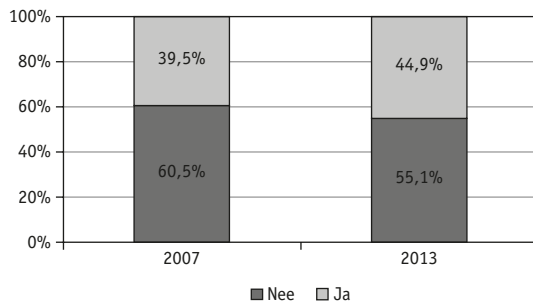
Anno 2013 is bijna de helft (45,5%) van de Vlaamse zelfstandige ondernemers laag- of middengesechoold met een *opleidingsniveau* van maximum secundair onderwijs (figuur 1). Net zoals bij de rest van de beroepsbevolking is het aandeel hooggechoolden de voorbije jaren wel toegenomen, zodat thans 31,7% een universitair diploma en 22,7% een hogeschooldiploma heeft.

Figuur 1. Het opleidingsniveau van de zelfstandige ondernemer, evolutie 2007-2013

Het aandeel van de ondernemers die zich het voorbije jaar *bijschoolden* (permanente vorming) is toegenomen van 39,5% in 2007 tot 44,9% in 2013 (figuur 2). Maar voor meer dan de helft van de ondernemers (55,1%) is het volgen van bijscholing nog steeds niet gebruikelijk.

Figuur 2. Bijscholing door de zelfstandige ondernemer, evolutie 2007-2013

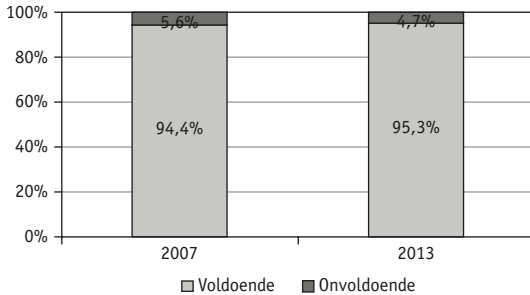
De *leermogelijkheden* in en op het werk vormen een van de vier centrale indicatoren om het werk als 'werkbaar' te kunnen kwalificeren in de werkbaarheidsmonitor. De enquête peilt naar de mate waarin nieuwe dingen op het werk geleerd worden, mogelijkheden voor persoonlijke groei en ontwikkeling voorhanden zijn, het werk het gevoel geeft er iets mee te kunnen bereiken, en het werk mogelijkheden biedt voor zelfstandig denken en doen. De leermogelijkheden van de zelfstandige ondernemers in en op het werk zijn bijzonder groot. Meer dan 95% heeft voldoende leeransen (figuur 3).

In de werkbaarheidsenquête werd vanaf de meting 2013 een bijkomende vraag gesteld die peilt naar de mate waarin de zelfstandige ondernemer zich voldoende opgeleid voelt, zowel voor de vakinhoudelijke of technische aspecten van zijn of haar activiteit, als voor het beheer of management van zijn of haar bedrijf of firma.

Bijna de helft van de ondernemers (45,3%) voelt zich in alle omstandigheden voldoende *opgeleid voor de vakinhoudelijke of technische aspecten* van zijn zelfstandige activiteit. Nog eens een even grote groep (46,8%) ervaart op dit vlak een beperkt deficit. Voor 7,8% van de ondernemers is er een ernstig technisch competentiedeficit.

Figuur 3.

Leermogelijkheden in en op het werk voor de zelfstandige ondernemer, evolutie 2007-2013

Noot: Er is geen significant verschil tussen 2007 en 2013

Minder dan een op de vier ondernemers (22,2%) voelt zich in alle omstandigheden voldoende *opgeleid voor het beheer en management van zijn bedrijf*. De helft (49,7%) ervaart een beperkt deficit op dit vlak. Voor meer dan een kwart van de ondernemers (28,1%) is er sprake van een ernstig managementcompetentiedeficit.

We zien daarnaast dat het basisopleidingsniveau van de zelfstandige ondernemer samenhangt met een significant verschil in de overige aspecten van de competentieportfolio. Hoe hoger de basisopleiding van de ondernemer, hoe meer hij of zij zich bijschoolt, hoe meer leermogelijkheden hij of zij in en op het werk heeft, en hoe minder groot het technisch competentiedeficit. Het beeld is minder rechtlijnig voor het managementcompetentiedeficit, waar niet alleen de laaggeschoolden maar ook de hooggeschoolden (meer bepaald die met een diploma hoger onderwijs lange type) in verhouding zwaar mee kampen. Verhoudingsgewijs is het managementcompetentiedeficit het laagst bij de hooggeschoolden met een diploma hoger onderwijs van het korte type.

Deelpopulaties: specifieke aandachtsgroepen

De competentieportfolio verschilt significant tussen de verschillende deelpopulaties van zelfstandige ondernemers. Hiermee moet men rekening houden wanneer er ingezet wordt op competentieversterking.

Geen evidenties

Zo blijkt er geen rechtlijnige samenhang te zijn tussen enerzijds, een hoog basisopleidingsniveau en het volgen van bijscholing, en anderzijds, het hebben van leermogelijkheden in of op het werk en het ontbreken van een technisch- en/of managementcompetentiedeficit. Dit komt het meest tot uiting bij:

- de vrouwelijke ondernemers: zij hebben in vergelijking met de mannen, enerzijds een hoger basisopleidingsniveau en zij volgen meer bijscholing. Anderzijds ervaren zij iets minder leermogelijkheden, en rapporteren zij een groter technisch- en managementcompetentiedeficit.
- de jonge ondernemers en de starters: zij hebben een hoger basisopleidingsniveau dan de oudere leeftijdscategorieën en de ondernemers met meer anciënniteit. Bovendien volgen ze meer bijscholing en hebben ze meer leermogelijkheden in het werk. Aan de andere kant ervaren ze een veel groter technisch- en managementcompetentiedeficit.
- de sector van de vrije beroepen: zij hebben in vergelijking met de andere geanalyseerde sectoren het hoogste basisopleidingsniveau, ze scholen zich het meeste bij, hebben heel veel leermogelijkheden in en op het werk, en rapporteren een zeer grote technische competentie. Bij de sector stellen we niettemin een afgetekend groter managementcompetentiedeficit vast dan bij de meeste andere sectoren.
- de horeca geeft nog een ander beeld: bij hen vinden we in vergelijking met de andere sectoren een zwakker competentieportfolio wat betreft opleiding, bijscholing en leermogelijkheden, maar dit vertaalt zich niet in een meer dan gemiddeld gerapporteerd technisch en managementcompetentiedeficit.

Competentiedeficits

De competentiedeficits op technisch vlak en inzake management zijn ernstiger bij sommige deelpopulaties. Amper een vijfde van de zelfstandige ondernemers ervaart geen enkel competentiedeficit, noch technisch, noch qua management. Verhoudingsgewijs bevinden zich meer ondernemers uit de sector van de intellectuele diensten en meer

oudere ondernemers in deze categorie, en minder jonge ondernemers of ondernemers uit de land- en tuinbouwsector. De kleine groep zelfstandige ondernemers die voor zowel de technische als de managementaspecten terzelfdertijd een ernstig competentiedeficit vertoont, omvat verhoudingsgewijs iets meer ondernemers uit de sector van de horeca en iets minder ondernemers uit de sector van de vrije beroepen of de intellectuele diensten.

Een ernstig technisch competentiedeficit komt verhoudingsgewijs het meeste voor in de land- en tuinbouwsector en bij de jonge starters, en schommelt in deze deelpopulaties rond de 10%. Het managementcompetentiedeficit (bedrijfsbeheer in de ruime zin van het woord) is een veel wijder verspreid probleem bij de Vlaamse zelfstandige ondernemer. Het aandeel van de ondernemers met een ernstig managementcompetentiedeficit varieert in de verschillende deelpopulaties tussen een kwart tot de helft. Kwetsbaarst zijn de vrouwen, de jongste ondernemers, de vrije beroepen, de bouw en de land- en tuinbouw. Rekening houdend met de bedrijfsgrootte, zien we dat in een bedrijf van meer dan tien werknemers, de zelfstandige ondernemer vaker een ernstig competentiedeficit ervaart op het vlak van technische kennis, maar niet op het vlak van management.

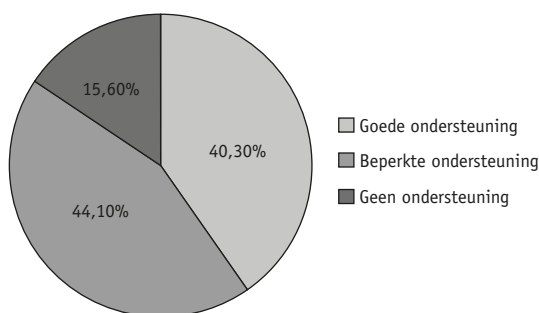
De kans om af te wijken van het Vlaams gemiddelde is in enkele sectoren heel uitgesproken. In de bouwsector is de kans groter om een competentiedeficit te ervaren op het vlak van management. Voor technische competenties is er geen verschil met de andere sectoren. Voor de vrije beroepen is er een hogere kans op een ernstig competentiedeficit op het vlak van management, maar op het vlak van technische vaardigheden ligt deze kans lager dan het Vlaams gemiddelde. Zelfstandige ondernemers uit de land- en tuinbouwsector hebben meer kans op een technisch competentiedeficit, voor een managementdeficit is er geen verschil met het Vlaams gemiddelde. Voor zelfstandige ondernemers uit de horeca, de handel, en de transport/productie is er zowel inzake technisch als qua managementcompetentiedeficit, geen significant verschil met het Vlaams gemiddelde. De ondernemers uit de sector van de intellectuele diensten scoren beter dan het gemiddelde.

Sociaal netwerk als vangnet

De kans op een ernstig competentiedeficit, en dit zowel op technisch vlak, als op vlak van management, is telkens ongeveer twee keer zo groot wanneer de zelfstandige ondernemer zich niet ondersteund weet door een sociaal netwerk (verenigingen, externe adviseurs, familieraad). Over de mate waarin de Vlaamse zelfstandige ondernemer zich, als hij of zij dat nodig vindt, ondersteund weet door een sociaal netwerk, geeft slechts vier op de tien ondernemers aan beroep te kunnen doen op een goede ondersteuning (figuur 4).

Figuur 4.

Ervaren ondersteuning vanuit sociaal netwerk

Duurzame ondernemersloopbaan

Nu we in kaart hebben gebracht hoe de competentieportfolio van de Vlaamse zelfstandige ondernemers er uitziet, bekijken we vervolgens op welke wijze deze competentieportfolio samenhangt met een aantal kenmerken die we als indicators van een duurzame ondernemersloopbaan kunnen beschouwen. In de Vlaamse Werkbaarheidsmonitor zijn een aantal items opgenomen die toelaten deze samenhang in kaart te brengen. Het gaat om de motivatie in het werk en de tevredenheid met de keuze voor het zelfstandig ondernemerschap, de mate waarin de ondernemer zich in staat acht het huidige werk te doen tot aan het pensioen, de groeiverwachting voor zijn of haar economische activiteit, en financieel-economische perspectieven zoals de tevredenheid met het huidige inkomen en de tevredenheid met de financieel-economische situatie van zijn of haar bedrijf.

Competentieportfolio en duurzaamheid van de ondernemersloopbaan

Er blijkt een duidelijke samenhang te zijn tussen de competentieportfolio van de zelfstandige ondernemer, en de duurzaamheid van zijn of haar ondernemersloopbaan. De ondernemer die zwak scoort op een of meerdere aspecten van de competentieportfolio, heeft ook een zwak resultaat in de items met betrekking tot de duurzaamheid van zijn of haar ondernemersloopbaan. Voor het opleidingsniveau, de bijscholing, de leermogelijkheden en de technische en managementcompetenties, geldt dat de ondernemer die er zwak op scoort, ook zwak staat inzake motivatie, zich minder in staat acht zijn of haar huidige werk te doen tot aan het pensioen, minder tevreden is over de keuze voor het zelfstandig ondernemerschap, minder tevreden is met zijn of haar inkomen en met zijn of haar financieel-economische situatie. Voor het kenmerk groeiverwachting zien we dat een zwakke competentieportfolio op vlak van opleidingsniveau, bijscholing en leermogelijkheden, significant samenhangt met een kleinere groeiverwachting. Voor een zwakke competentieportfolio op technisch of managementvlak, is de samenhang met de groeiverwachting niet significant.

Omgekeerd vinden ondernemers met een kwalitatief sterke competentieportfolio hun zelfstandige activiteit meer motiverend, achten ze zich vaker in staat hun huidige werk te doen tot aan het pensioen, zijn ze meer tevreden over de keuze voor het zelfstandig ondernemerschap, verwachten ze vaker groei van hun economische activiteit, en zijn ze meer tevreden met hun inkomen en met hun financieel-economische situatie.

Inzetten op kwalitatieve competentieportfolio = inzetten op duurzame ondernemersloopbaan

Wanneer ingezet wordt op een kwalitatieve competentieportfolio, wordt automatisch ingezet op de

duurzaamheid van de ondernemersloopbaan. Zowel het beleid, als de ondernemer zelf, evenals zijn (ondernemers)omgeving, hebben hierbij een rol te spelen.

Een *beleid* dat inzet op een kwalitatieve competentieportfolio van zelfstandige ondernemers, draagt bij tot een klimaat van langer werken, groei, economische tevredenheid en motivatie, met andere woorden tot duurzame ondernemersloopbanen. De focus van maatregelen ter versterking van de competentieportfolio van de Vlaamse zelfstandige ondernemer, kan worden bepaald op basis van de vijf geanalyseerde aspecten (basisopleiding, bijscholing, leermogelijkheden, technische competenties, managementcompetenties), telkens rekening houdend met de zwakste deelpopulaties in dat domein (bijvoorbeeld vrouwen, starters, specifieke sectoren). Zo kan bijvoorbeeld getoetst worden of er in de basisopleiding voldoende aandacht gaat naar de technische en managementcompetenties, of het aanbod aan bijscholing en vervolmaking voldoende uitgebouwd is – vooral dan wat betreft management – en of het sociaal netwerk van de ondernemer voldoende is uitgebouwd.

De *ondernemer* dient ook zelf alert te zijn voor de samenstelling van zijn competentieportfolio, en versterking te zoeken indien hij of zij een deficit ervaart, gezien de weerslag op de economische prestaties. Hij of zij kan hierbij terzelfdertijd oog hebben voor zijn of haar sociaal netwerk en dit proberen te verbreden of maximaal aan te spreken.

De *omgeving* van de ondernemer (verenigingen, adviseurs, familierraad) kan een aanbod creëren dat hierop inspeelt, en vervult als sociaal netwerk een belangrijke ondersteunende en stimulerende rol.

Katrien Penne
Stichting Innovatie & Arbeid